

องค์การระหว่างประเทศกับการสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติ:

ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎี

จุฬารัตน์ เอื้อรักสกุล

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการสำรวจข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีบางประการที่มุ่งในประเด็นว่า องค์การข้ามชาติสามารถสร้างลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบการสร้างอัตลักษณ์แบบข้ามชาติได้หรือไม่ และอัตลักษณ์แบบข้ามชาติกับอัตลักษณ์ชาติจะอยู่ร่วมกันได้หรือเป็นคู่แข่งที่แย่งชิงความจงรักภักดีจากมวลชน

ความสนใจของนักวิชาการต่อเรื่องนี้เกิดจากแผนการส่งเสริมอัตลักษณ์ยุโรปของสหภาพยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่สนธิสัญญาสหภาพยุโรปปี 1992 ดังนั้น สหภาพยุโรปจึงถูกใช้เป็นกรณีศึกษา การศึกษาเรื่องนี้ปรากฏในหลายศาสตร์ วิธีการศึกษาจึงมีหลากหลาย เราสามารถสรุปได้ว่า นักวิชาการมีความเห็นต่างกัน นักทฤษฎีแนวลัทธิชาตินิยมเห็นว่า องค์การข้ามชาติขาดลักษณะแทบทั้งหมดที่ประกอบสร้างความเป็นชาติ จึงเป็นไปได้ยากที่จะสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติได้ ในอีกแง่หนึ่ง นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การศึกษาอัตลักษณ์ข้ามชาติไม่จำเป็นและไม่สามารถใช้กรอบการศึกษาแนวลัทธิชาตินิยม อัตลักษณ์ยุโรปสามารถสร้างขึ้นจากพื้นฐานที่เน้นความเป็นพลเมืองตราบเท่าที่อัตลักษณ์นี้เน้นเรื่องสิทธิทางกฎหมายและการเมือง

คำสำคัญ การสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติ อัตลักษณ์ชาติ สหภาพยุโรป

Theoretical Debates on a Transnational Organization

and Transnational Identity Construction

Julaporn Euarukskul

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

This study investigates some theoretical debates on how a transnational organization could possess specific characteristics, instrumentalized for transnational identity construction; and whether transnational and national identities can coexist or remain competitors for popular allegiance.

Scholarly interest in the topic is a result of the European Union's identity promotion projects particularly since the 1992 European Union Treaty. The EU is used as a case study. The diversity of approaches reflects the diverse scholarly backgrounds. The conclusion of the article notes that scholars have different interpretations on the topic. The nationalist theorists, on the one hand, argue that transnational organizations do not possess most features necessary for identity construction. Other

scholars, on the other hand, suggest that the study of transnational identity should not and cannot employ nationalist approaches. Furthermore European identity can be conceived in civic terms, in so far as such a project is based on legal and political rights.

Keywords: transnational identity construction, national identity, the European Union

1. บทนำ

การสร้างอัตลักษณ์ร่วมโดยองค์กรหรือสถาบันสังคมและการเมืองบางองค์กรเป็นเรื่องที่ถูกมองว่าปกติ เช่น ชาตินิยมหรือองค์การศาสนาที่พยายามใช้เครื่องมือและวิธีการต่างๆ เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมของการเป็นชุมชนเดียวกันและทำให้สมาชิกจงรักภักดีต่อองค์กร อย่างไรก็ตาม นักวิชาการมีข้อถกเถียงที่แตกต่างกันว่า องค์กรข้ามชาติหรือองค์กรระหว่างประเทศจะสามารถสร้างอัตลักษณ์ในระดับเหนือชาติได้หรือไม่

บทความนี้ต้องการสำรวจข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีบางประการที่มุ่งให้เห็นว่า องค์กรระหว่างประเทศสามารถสร้างลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบการสร้างอัตลักษณ์ จนกลายเป็นอัตลักษณ์แบบข้ามชาติได้หรือไม่ อัตลักษณ์ข้ามชาติและอัตลักษณ์ชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้หรือไม่ หรือจะเป็นคู่แข่งกันซึ่งความจงรักภักดีจากมวลชน

2. ที่มาของข้อถกเถียง

การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในระดับเหนือชาติได้รับความสนใจจากวงการวิชาการมานานแล้ว นักวิชาการคนสำคัญที่เสนองานเรื่องนี้ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 คือ คาร์ล ดอยช์ (Karl Deutsch) เขาระบุว่า การสร้างชุมชนหรือประชาคมการเมืองหมายถึงการสร้างความรู้สึกเป็นชุมชน/ประชาคม หรือความเป็นปึกแผ่นของกลุ่ม ๆ หนึ่ง ความเป็นปึกแผ่นนี้ช่วยสร้างความชอบธรรมแก่องค์กรของประชาคม ประชาคมการเมืองจะยั่งยืนได้ จำเป็นต้องได้รับความภักดีจากทั้งมวลชนและชนชั้นนำ¹ นอกจากนี้ ความชอบธรรมนี้จะนำมาซึ่งการสนับสนุนต่อองค์กรแม้ในเวลาที่ยังไม่สามารถทำประโยชน์แก่สมาชิกหรือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้องค์กรสามารถเรียกร้องความช่วยเหลือหรือการเสียสละจากสมาชิกได้ ท้ายที่สุดแล้ว ทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์กรที่ทำงานส่งผลกระทบท่อพลเมืองสูงจึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากพลเมืองในประเทศสมาชิก

ในหลายปีมานี้ การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างอัตลักษณ์ในระดับเหนือชาติของสหภาพยุโรปแพร่หลายมากเหตุผลสำคัญ คือ สหภาพยุโรปได้ประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วยอัตลักษณ์ยุโรป”

¹ Karl Deutsch, *Nationalism and Social Communication: an inquiry into the foundations of nationality*, (London: Chapman & Hall, 1953).

(Declaration on European Identity) ตั้งแต่ปี 1973 และได้ดำเนินการเรื่องนี้ผ่านโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องและหลากหลายในเวลาต่อมา นักวิชาการได้สนใจศึกษาการดำเนินงานเรื่องนี้มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะสหภาพยุโรปให้ความสำคัญและดำเนินงานที่มีเป้าหมายด้านการสร้างอัตลักษณ์ยุโรปมากขึ้นโดยเฉพาะตั้งแต่กลางทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ความพยายามของสหภาพยุโรปที่โดดเด่นมากเรื่องหนึ่งคือ การสร้าง “ประชาชนยุโรป” หรือ “พลเมืองยุโรป” ด้วยวิธีการทำนองเดียวกับการสร้างพลเมืองในรัฐชาติ²

นอกจากนี้ ความท้าทายทางวิชาการในหลายแง่มุมก็เป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ยุโรปแพร่หลายมาก เช่น คำถามว่า อัตลักษณ์ยุโรปจำเป็นต่อความชอบธรรมของสหภาพยุโรปในแง่ที่เป็นระบอบการปกครองเหนือชาติหรือไม่³ หรือความเชื่อทั้งในหมู่นักวิชาการและผู้กำหนดนโยบายที่ว่า อัตลักษณ์ยุโรปส่งผลกระทบอย่างยิ่งต่อบูรณาการยุโรป เพราะสามารถทำให้เกิดการสนับสนุนหรือการต่อต้านโครงการต่างๆ ของยุโรป⁴

² การเชื่อมโยงบูรณาการยุโรปกับพลเมืองปรากฏครั้งแรกในรายงานทีเนเดแมนส์ (Tinedemans Report) ปี 1975 รายงานเสนอให้สร้าง “ยุโรปของพลเมือง” (A citizen's Europe) โดยการให้สิทธิต่างๆ ในปี 1985 รายงานอดอนนินโน (Adonnino Report) เสนอให้สร้างสัญลักษณ์ร่วมของยุโรป เช่น ธงสีฟ้าประดับด้วยดาวสีทอง เพลงประจำยุโรป เป็นต้น ความก้าวหน้าที่ครั้งสำคัญคือ สนธิสัญญาสหภาพยุโรปปี 1992 ที่ระบุการสร้างพลเมืองยุโรป (Citizenship of the European Union) ซึ่งหมายความว่า “บุคคลทุกคนที่ถือสัญชาติของประเทศสมาชิกคือพลเมืองของสหภาพ” สหภาพยุโรปได้ดำเนินนโยบายด้านสังคมและวัฒนธรรมหลากหลายด้านเพื่อสร้าง “พลเมืองยุโรป” และ “อัตลักษณ์ยุโรป” รายละเอียดเรื่องนี้ปรากฏในโครงการวิจัยองค์กรข้ามชาติกับการสร้าง “อัตลักษณ์ข้ามชาติ”: กรณีศึกษาสหภาพยุโรปและอาเซียน (Transnational Organization and the Construction of “Transnational Identity”: Case Studies of the European Union and ASEAN) งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557

³ Fuchs, Dieter, “European identity and support for European integration,” in *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*, Sonia Lucarelli, Furio Cerutti and Vivien A. Schmidt, eds., (London: Routledge, 2011), 55.

⁴ ตัวอย่าง เช่น Bruter, M., *Citizens of Europe?: The emergence of a mass European identity*, (Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2005), Carey, S., “Undivided loyalties. Is national identity an obstacle to European integration?,” in *European Journal of International Relations*, 7 (2002): 139-174, Chhristin, J., *Reasonable Europeans. Determinants of citizens' support for the delegation of competencies in 29 countries*, (Baden-Baden: Nemos, 2008), Hooghe, L. and Marks, G., “Calculation, Community and Cues: Public Opinion on European Integration,” *European Union Politics*, vol. 6, no. 4, (2005): 419-443, McLaren, L., “Opposition to European integration and fear of loss of national identity: debunking a basic assumption regarding hostility to the integration project,” in *European Journal of Political Research*, 43(6), (2004): 895-911, Vries, C. de and Kersbergen, K. van, “Interests, identity, and political allegiance in the European Union,” in *Acta Politica*, 42(2-3), (2007): 307-328.

อาเซียนได้ประกาศสร้าง “อัตลักษณ์ร่วม” ในคำประกาศ “วิสัยทัศน์อาเซียน 2020” (ASEAN Vision 2020) ปี 1997 ต่อมาในปี 2003 อาเซียนได้ประกาศแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนปี 2015 ซึ่งระบุเป้าหมายว่า ต้องการ “จะทำให้เกิดประชาคมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเป็นสังคมที่รับผิดชอบเพื่อก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความเป็นเอกภาพในหมู่ประชาชาติและประชาชนอาเซียน โดยเสริมสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน สร้างสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ...”⁵ แผนงานต่างๆ ต่อมาชี้ว่าอาเซียนตระหนักดีว่าความสำเร็จของบูรณาการภูมิภาคจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือ สนับสนุน และเห็นพ้องจากพลเมืองที่มีจิตสำนึกความเป็นภูมิภาคหรือมีความรู้สึกร่วมในชะตากรรมเดียวกันกับเพื่อนร่วมภูมิภาค⁶

โดยเปรียบเทียบแล้ว งานศึกษาการสร้างอัตลักษณ์เหนือชาติของสหภาพยุโรปมีจำนวนมากและก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นกว่ากรณีอาเซียน ดังนั้น ข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีในเรื่องนี้จึงมาจากงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสหภาพยุโรป หรือใช้สหภาพยุโรปเป็นกรณีศึกษาแทบทั้งสิ้น

3. แนวคิดอัตลักษณ์กลุ่ม

นิล ฟริสไตน์ (Neil Fligstein) ได้ประมวลความหมายอัตลักษณ์กลุ่ม (a collective identity) จากงานที่นักวิชาการหลายคนได้ศึกษาไว้ เขาสรุปว่าอัตลักษณ์กลุ่มคือ แนวคิดที่คนกลุ่มหนึ่งยอมรับความเหมือนที่สำคัญที่ทำให้พวกเขามีความรู้สึกเป็นเอกภาพในหมู่พวกเขา ความรู้สึกมีอัตลักษณ์กลุ่มนี้ถูกสร้างขึ้นทางสังคม โดยเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ คนทั่วไปเติบโตขึ้นในครอบครัวและชุมชน และระบุความเป็นตัวตนของตนเองกับกลุ่มต่างๆ ที่ตนติดต่อสัมพันธ์ด้วย ดังนั้น เพศสภาพ ชาติพันธุ์ ศาสนา สัญชาติ ชนชั้นทางสังคม และอายุจึงเป็นพื้นฐานทั้งหมดของอัตลักษณ์หลักของคนๆ หนึ่งและเป็นความสัมพันธ์ที่สำคัญของพวกเขาต่อชุมชนหลากหลาย

⁵ Rodolfo C. Severino, *Southeast Asia in Search of An ASEAN Community*, (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006), 377.

⁶ โดยเปรียบเทียบกับสหภาพยุโรปแล้ว อาเซียนมีผลงานต่ำกว่าในด้านการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของพลเมืองในภูมิภาค อาเซียนมีข้อจำกัดหลายประการในการดำเนินงานด้านนี้ เช่น ลักษณะองค์กรความร่วมมือระหว่างรัฐบาลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพอาเซียนในการบังคับใช้กฎเกณฑ์ร่วม และประเทศสมาชิกยังหวงอำนาจอธิปไตยแห่งชาติ เป็นต้น รายละเอียดเรื่องนี้ปรากฏในโครงการวิจัยองค์กรข้ามชาติกับการสร้าง "อัตลักษณ์ข้ามชาติ": กรณีศึกษาสหภาพยุโรปและอาเซียน (Transnational Organization and the Construction of "Transnational Identity": Case Studies of the European Union and ASEAN) งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัยคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557

⁷ Neil Fligstein, *Euroclash: The EU, European Identity, and the Future of Europe*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), 127-128.

งานศึกษาของราวี อับดีลัล (Rawi Abdelal) และคณะได้ให้ความหมายและคำอธิบายเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มอย่างละเอียด คือ ประเภทหรือหมวดหมู่ทางสังคม (a social category) ที่เปลี่ยนแปลงหรือแปรผันในแง่เนื้อหาสาระ (content) และเป็นเรื่องที่โต้แย้งหรือถกเถียงได้ (contestation)

เนื้อหาสาระ อธิบายความหมายของอัตลักษณ์กลุ่มซึ่งอาจปรากฏใน 4 รูปแบบ คือ

1. *constitutive norms* หมายถึง กฎเกณฑ์ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่นิยามการเป็นสมาชิกกลุ่มและแบบแผนปฏิบัติ (practices) ที่นิยามหรือเป็นลักษณะของกลุ่มที่ผู้อื่นจำได้ และทำให้ได้รับการรับรองหรือการยอมรับว่าเป็นกลุ่มๆ หนึ่ง กล่าวได้ว่า บรรทัดฐานในลักษณะนี้กำหนดขอบเขตและแบบแผนปฏิบัติที่โดดเด่นของกลุ่ม จึงมีความสำคัญในแง่ว่า ทำให้ผู้อื่นตระหนักหรือรับรองว่ากลุ่มๆ หนึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะแบบหนึ่ง

2. *เป้าหมายทางสังคม (social purposes)* หมายถึง เป้าหมายที่เห็นพ้องกันของสมาชิกในกลุ่ม สิ่งที่กลุ่มต้องการ (คือ เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์) ขึ้นกับว่า พวกเขาคิดว่าตนเป็นใคร ดังนั้น อัตลักษณ์อาจชี้้นำให้พวกเขาปรับแบบแผนปฏิบัติที่มีเป้าหมายของกลุ่มและตีความโลกผ่านกรอบเลนส์นั้นที่ส่วนหนึ่งกำหนดโดยเป้าหมายนั้น

3. *การเปรียบเทียบโดยสัมพันธ์กับสิ่งอื่น (relational comparison)* คือ การนิยามอัตลักษณ์กลุ่มโดยเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่นว่าอัตลักษณ์ตนแตกต่างอย่างไร อัตลักษณ์อาจนิยามได้ในแง่ว่า อะไรที่ไม่ใช่ ในแง่นี้ อัตลักษณ์ไม่ใช่เรื่องส่วนตัวหรือเรื่องจิตวิทยา แต่โดยพื้นฐานแล้ว เป็นเรื่องสังคมและการเปรียบเทียบ นิยามโดยปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงหนึ่งกับความสัมพันธ์กับกลุ่มหรือคนอื่น เพราะฉะนั้น อัตลักษณ์อาจมีลักษณะที่ขึ้นกับสิ่งอื่น (contingent) คือ ขึ้นกับปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงหนึ่งกับกลุ่มหรือคนอื่นและสถานที่

4. *รูปแบบการมองโลก (cognitive models)* อาจตีความได้ว่าเป็น ทักษะการมองโลก (worldview) หรือกรอบที่สมาชิกกลุ่มใช้ในการตีความเงื่อนไขทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ทำให้เรารู้ว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มมีความเกี่ยวข้อง หรือสัมพันธ์อย่างไรกับการอธิบายสิ่งที่กลุ่มนั้นเห็นว่าเป็นข้อเท็จจริงทางสังคม เช่น การเป็นชาวฝรั่งเศสอาจเป็นปัจจัยที่ทำให้คนๆ หนึ่งตีความโลกและสังคมในแบบหนึ่ง เป็นต้น

นักวิชาการบางคนเห็นว่า กระบวนการรับรู้ หรือ กระบวนการคิด (the cognitive turn) มีความสำคัญยิ่งในการศึกษาอัตลักษณ์ “เพราะชี้ให้เห็นว่า เชื่อชาติ ชาติพันธุ์ และชาติ ไม่ใช่สิ่งของในโลก (things in the world) แต่คือ วิธีการมองโลก (ways of seeing the world) เป็นวิธีการที่คนๆ หนึ่งทำความเข้าใจและระบุความเป็นตัวตน ... เป็นวิธีที่สร้างความตระหนักรู้

ระบุตัวตน และแยกแยะผู้อื่น สร้างความเหมือนและความแตกต่าง และใช้ 'ถอดรหัส' กับทำความเข้าใจการกระทำของผู้อื่น⁸

รูปแบบการมองโลกยังเป็นวิธีการสร้างเหตุผล (ways of reasoning) ในแบบเฉพาะแบบหนึ่งของกลุ่มอัตลักษณ์หนึ่ง เช่น การศึกษาเกี่ยวกับชาวจีนและชาวอเมริกันพบว่า อัตลักษณ์ตะวันออก (East) กับตะวันตก (West) มีผลกระทบต่อวิถีคิดของคน 2 กลุ่มนี้ วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (ชาวจีนและชาวตะวันตก) ก่อความเข้าใจที่แตกต่างกันของคน 2 กลุ่มนี้ว่า อะไรคือสิ่งที่ประกอบสร้างเป็น "ความรู้" (knowledge) เป็นต้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบการมองโลก ส่งผลต่อทั้งทัศนคติการมองโลก และความเข้าใจตนเอง กลุ่มและผู้อื่น

อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่โต้แย้งหรือถกเถียงได้ ความหมายหรือเนื้อหาสาระของอัตลักษณ์กลุ่มไม่ตายตัว หรือถูกกำหนดล่วงหน้า แต่เป็นผลจากกระบวนการต่อสู้ทางสังคมภายในกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มมักแย่งชิงการตีความ ๆ หมายของอัตลักษณ์กลุ่ม กระบวนการนี้อาจเป็นไปได้โดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ในกรณีที่ตั้งใจหรือวางแผนไว้ การถกเถียงเกี่ยวกับสาระของอัตลักษณ์มักจะเปิดเผย มีการโต้แย้งตรงไปตรงมาระหว่างฝ่ายต่าง ๆ เช่น การถกเถียงที่ตามมาภายหลังจากบทความ *Who Are We? The Challenges to Americans' National Identity* ของซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) ที่ตีพิมพ์ในปี 2004 ในบทความนี้ ฮันติงตันพยายามนิยามสาระของอัตลักษณ์ชาติของชาวอเมริกันในแง่ประวัติศาสตร์ และมีผู้ตอบโต้ด้วยการเสนอประวัติศาสตร์และสาระในแง่มุมอื่น ประเด็นสำคัญของการถกเถียงนี้คือ ปัญญาชนอเมริกันกำลังแข่งขันกันเพื่อกำหนดความหมายของอัตลักษณ์ชาติตน⁹

กระบวนการแข่งขันหรือต่อสู้เพื่อกำหนดความหมายของอัตลักษณ์อาจเกิดขึ้นโดยไม่มี การวางแผนไว้ก่อน หรือไม่ได้ตั้งใจจะปรับเปลี่ยนความหมายของอัตลักษณ์ตน ตัวอย่างของ กระบวนการแข่งขันมี อาทิ การเกิดกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในรูปของการสนทนาหรือการสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษรของ 2 ฝ่าย ในสังคมที่ทันสมัย นักหนังสือพิมพ์และผู้ทำงานในแวดวง สื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายของอัตลักษณ์ นอกจากนี้ ข้อเสนอและข้อโต้แย้งยังเกิดจากผู้ที่มุ่งหวังเป็นผู้นำกลุ่มในระดับต่าง ๆ ด้วย

เนื่องจากว่า สาระของอัตลักษณ์เป็นผลจากกระบวนการแข่งขัน ต่อสู้ หรือโต้แย้ง การแข่งขันนี้จึงชี้ถึงระดับความเห็นพ้องในกลุ่มเกี่ยวกับ *constitutive norms* เป้าหมายทางสังคม

⁸ Rawi Abdelal, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston and Rose McDermott, eds., *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 25.

⁹ *Ibid.*, 29.

การเปรียบเทียบโดยสัมพันธ์กับสิ่งอื่น และรูปแบบการมองโลก ที่ประกอบขึ้นเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม

นอกจากนี้ อัตลักษณ์กลุ่มยังมีแง่มุมสำคัญอื่นๆ คือ¹⁰

ประการแรก อัตลักษณ์มีความหมายถึงการสร้าง “ความเป็นอื่น” ด้วย เพราะความคิดว่าพวกเราเป็นใครมักจะถูกคิดในแง่ที่เป็นการตอบโต้กับกลุ่ม “อื่น” บางกลุ่ม

งานศึกษาด้านจิตวิทยาสังคมเสนอว่า ปัจเจกมักเลือกระบุความเป็นตัวตนของเขา (คือ อัตลักษณ์ของเขา) กับกลุ่มนี้ ไม่ใช่กับกลุ่มนั้น เพราะเขาต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่เขาเห็นว่าอัตลักษณ์ด้านบวกมากกว่า คือดีกว่ากลุ่มอื่น

ประการที่ 2 ปัจเจกอาจมีอัตลักษณ์กลุ่มมากกว่าหนึ่งได้ เพราะคนเรามีหลายบทบาทในชีวิต อัตลักษณ์หลากหลายนี้อาจดูเสมือนแตกต่างกันหรือขัดแย้งกันด้วย เช่น มีอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภูมิภาค และชาติในเวลาเดียวกัน ประเด็นสำคัญคือ อัตลักษณ์ที่แตกต่างนี้เรียกรวมให้มีการกระทำหรือพันธะที่ต่างกันและต่างบริบทหรือสภาพแวดล้อมด้วย ดังนั้น จึงไม่ขัดแย้งกันทั้งที่ดูเหมือนเป็นเช่นนั้น ตัวอย่างที่อาจเข้าใจได้ง่ายคือ อัตลักษณ์เราในแง่ที่เป็นบุพการีมักไม่ขัดแย้งกับอัตลักษณ์ด้านที่เป็นสมาชิกพรรคการเมือง นอกจากนี้ คนโดยทั่วไปมักเรียนรู้ที่จะปรับบทบาทและการเป็นสมาชิกกลุ่มหลากหลายให้เกิดความสมดุลได้

อัตลักษณ์หนึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งหรือแทรกเข้าไปในอีกอัตลักษณ์หนึ่งก็ได้ โดยที่อัตลักษณ์ทั้ง 2 นี้อาจเสริมกันและกันภายใต้สภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน มีงานศึกษาที่ชี้ว่าอัตลักษณ์ยุโรปเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ชาติ อัตลักษณ์ภูมิภาค หรือแม้แต่อัตลักษณ์ท้องถิ่น (เช่น เมือง) ด้วยซ้ำ อัตลักษณ์เหล่านี้ไม่ขัดแย้งกัน เพราะแต่ละอัตลักษณ์มีความหมายถึงชุมชนที่แตกต่างกัน จึงอาจเสริมกันด้วย

งานศึกษาหลายงานชี้ว่า กลไกด้านจิตวิทยาที่ทำให้คนเราสามารถมีหลายอัตลักษณ์พร้อมกันโดยไม่ขัดแย้งกันเป็นเพราะความจริงที่ว่า ปัจเจกมักรู้สึกว่าคุณสามารถควบคุมกลุ่มที่เล็กมากกว่ากลุ่มที่ใหญ่ จึงมีแนวโน้มที่จะมีอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งกับกลุ่มต่างๆ ในระดับท้องถิ่นของตน แต่ความจริงอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มใหญ่มักให้อัตลักษณ์ที่เป็นบวกมากกว่าภายใต้สภาวะการณ์ที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าอัตลักษณ์ของกลุ่มที่ใหญ่กว่าโน้มเอียงไปในทางที่ส่งเสริมความมีคุณค่าของกลุ่มที่เล็กกว่า ตัวอย่างจากผลการศึกษาหนึ่งชี้ว่าชาวสเปนไม่รู้สึกว่าอัตลักษณ์ยุโรปคุกคามอัตลักษณ์ภูมิภาค (ภายในประเทศ) และอัตลักษณ์ชาติของตน แต่เสริมให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพราะชาวสเปนมองว่า การเป็นสมาชิกสหภาพยุโรปและอัตลักษณ์ตนเอง

¹⁰ Richard K. Herrmann, Thomas Risse and Marilyn B. Brewer, eds., *Transnational Identities: Becoming European in the EU*, (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004), 8-10.

ในฐานะที่เป็นชาวยุโรปเป็นสิ่งพิสูจน์ว่าพวกเขาีความเป็น “สมัยใหม่” และได้บรรลุถึงการเป็นสมาชิกของสังคมประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า

ในบางสถานการณ์ อัตลักษณ์ต่างๆ อาจเหลื่อมล้ำและมีความเป็นไปได้ที่จะขัดแย้งกัน สิ่งที่จะเกิดขึ้นในกรณีเช่นนี้ คือ การรวมเข้าและการกีดกันออก (inclusion and exclusion) ตัวอย่างการรวมเข้า คือ อัตลักษณ์กลุ่มขยายออกไปรวมสมาชิกจากทั้ง 2 กลุ่ม เช่น คนที่มาจากเชื้อชาติผสมและภูมิหลังชาติพันธุ์หลากหลายอาจมองตัวเองเป็นผู้มีอัตลักษณ์ผสม (Afro-American หรือ Irish-American) ในกรณีการกีดกันออก อัตลักษณ์ของกลุ่มหนึ่งอาจถูกใช้เพื่อแยกสมาชิกของกลุ่มอื่นออกไป งานศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ยุโรปงานหนึ่งพบว่า คนที่เป็นชาวเมืองสมัยใหม่มีแนวโน้มที่รู้สึกว่าคุณสมบัติยุโรปมากกว่าและอัตลักษณ์ชาติน้อยกว่า ถ้าเขาต้องเลือกระหว่างอัตลักษณ์ท้องถิ่นหรือภูมิภาค และทัศนคติการมองที่ว่าคุณเป็นสมาชิกของกลุ่มชาวเมืองที่ทันสมัยกว่าจากว่าเขาจะกีดกันพวกที่พยายามรักษาทั้งความเป็นท้องถิ่นและชาวเมือง

4. วัฒนธรรมร่วมและอัตลักษณ์ร่วม

ประวัติศาสตร์ร่วมและวัฒนธรรมร่วมเป็นองค์ประกอบสำคัญของอัตลักษณ์รัฐชาติ องค์ประกอบนี้ทำให้รัฐมีความชอบธรรม (คือ การยอมรับของสาธารณชน) ซึ่งก็จะเสริมความเข้มแข็งของเสถียรภาพและความยั่งยืนของรัฐ จึงเห็นได้ว่าประเทศที่ไม่มีองค์ประกอบด้านนี้หรือมีในระดับต่ำมักเกิดความแตกแยก ความขัดแย้ง หรืออาจถึงขั้นสงครามกลางเมือง

วัฒนธรรมในความหมายกว้างที่สุดและเข้าใจได้ง่ายคือ ความเชื่อ บรรทัดฐาน สถาบัน/องค์กร วิถีชีวิต และวิธีทำสิ่งต่างๆ ตามจารีตหรือแบบแผนในสังคมหนึ่ง คาร์ล ดอยซ์ นักวิชาการด้านบูรณาการคนสำคัญในยุคแรก ให้ความหมายวัฒนธรรมไว้ว่า คือ ชุดของพฤติกรรมและความสนใจของคนที่มีร่วมกันเกี่ยวกับความชอบและการลำดับความสำคัญซึ่งมีลักษณะมั่นคงและติดเป็นนิสัย วัฒนธรรมและชุมชนหรือประชาคม (community) เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ เพราะเป็นการถกเถียงกระบวนการที่ซับซ้อนชุดเดียวกัน ปัจจัยที่สร้างวัฒนธรรมร่วมที่สำคัญมี เช่น ภาษา ศาสนา เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ หรือประสบการณ์ร่วม เป็นต้น ดอยซ์ระบุว่า ปัจจัยร่วมเหล่านี้สามารถก่อตัวเป็นพื้นฐานของอัตลักษณ์ชาติได้¹¹

ความหมายวัฒนธรรมอาจแบ่งเป็น 2 ความหมาย ความหมายแรกคือ ความเชื่อและแบบแผนปฏิบัติที่เชื่อมติดกันอย่างมั่นคง อีกความหมายหนึ่งคือ ชีวิตทางสังคม (social life) ประเภทหนึ่ง¹²

¹¹ Karl Deutsch, *Nationalism and Social Communication: an inquiry into the foundations of nationality*, 37.

¹² W J. Sewell Jr., *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*, (Chicago: University of Chicago, 2005), 156.

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางคนเห็นว่า วัฒนธรรมอาจเป็นหนึ่งในแนวคิดที่คลุมเครือที่สุดในสังคมศาสตร์และยากต่อการให้คำนิยามหรือคำอธิบาย มุมมองนี้อธิบายว่า วัฒนธรรมรวมความหมายที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ประวัติศาสตร์ สถาบัน และสังคมการเมือง ความหมายที่รวมหลากหลายเรื่องนี้อยู่ถึงลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมคือ เป็นปรากฏการณ์สังคมที่ถาวรและแยกขาดจากกันไม่ได้ ดังนั้น ที่มาและการรักษาวัฒนธรรมจึงเป็นเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกและกลุ่ม เป็นเรื่องที่มีการโต้แย้งและเปลี่ยนแปลงได้ ในแง่นี้ นักวิชาการส่วนหนึ่งเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นส่วนที่ลึกลับและเข้าใจยากของอัตลักษณ์ปัจเจก

ในสาขาประวัติศาสตร์ แนวคิดวัฒนธรรมเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างอัตลักษณ์ชาติ ตัวอย่างคือ เป็นเวลานานมาแล้วที่นักประวัติศาสตร์สนใจศึกษาความหมายของชาติและยุโรปในหลายแง่มุม เช่น ในแง่ประวัติศาสตร์แนวคิดวัฒนธรรม หรือที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น นักประวัติศาสตร์มักอธิบายประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของดินแดนต่างๆ ในทวีปยุโรป และวิธีการที่ชาวยุโรปได้สร้าง เข้าใจและแสดงออกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่หลากหลายของตนในแต่ละช่วงเวลา เป้าหมายการศึกษาไม่เพียงแต่มุ่งอธิบายว่า การเป็นชาวยุโรปมีความหมายอย่างไร แต่รวมถึงความหมายของการเป็นกลุ่มชนต่าง ๆ เช่น ชาวมุสลิมในเยอรมัน หรือชาวยูเครนในรัสเซีย ในการศึกษาแต่ละเรื่องทั้งหมดนี้ วัฒนธรรมคือแนวคิดสำคัญยิ่ง¹³

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการส่วนใหญ่ยังไม่สามารถระบุให้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมร่วมจะกลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมได้อย่างไร เราอาจตีความจากงานเหล่านี้ว่า แบบแผนและจารีตที่ยั่งยืนมานานในชาติต่างๆ และกรอบองค์กรต่างๆ ที่มีร่วมกันจะก่อให้เกิดความผูกพันกันที่สุดในที่สุด¹⁴

5. อัตลักษณ์รัฐชาติ

เราจำเป็นต้องพิจารณาเรื่องอัตลักษณ์ของรัฐชาติหรืออัตลักษณ์ชาติ เพราะเหตุผลสำคัญคือ การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิภาคมักใช้แนวคิดและกรอบการศึกษาแบบอัตลักษณ์ชาติ สหภาพยุโรปและอาเซียนต่างก็ใช้วาทกรรมแบบอัตลักษณ์ชาติในการสร้างอัตลักษณ์ภูมิภาค

เออร์เนสท์ เกลล์เนอร์ (Ernest Gellner) เสนอแนวคิดว่า สิ่งที่ทำให้ชาติแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันคือ การแสวงหาความเป็นอิสระทางการเมืองและมีรัฐของตนเอง¹⁵

¹³ Rebecca Friedman and Markus Thiel, eds., *European Identity and culture: Narratives of Transnational Belonging*, (Surrey: Ashgate Publishing Company, 2012), 3-4.

¹⁴ Anthony H. Richmond, "Ethnic Nationalism and Post-Industrialism," in *Nationalism*, John Hutchinson & Anthony D. Smith, ed., (Oxford: Oxford University Press, 1994), 320.

¹⁵ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*, (Ithaca: Cornell University Press, 1983).

อัตลักษณ์ชาติจึงหมายถึงความคิดเฉพาะชุดหนึ่งเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนนั้นโดดเด่น และแตกต่างจากชุมชนอื่น ประวัติศาสตร์ชี้ว่า องค์ประกอบนี้มีความแปรผัน เปลี่ยนแปลงได้ และถูกท้าทายหรือแข่งขันได้ตลอดเวลา

อัตลักษณ์ชาติเป็นพื้นฐานของลัทธิชาตินิยมที่พัฒนาขึ้นในรัฐชาติในช่วงศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20¹⁶ ลัทธิชาตินิยมเป็นอุดมการณ์การเมืองที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนหรือประชาคมชาติ (national community) ด้วยการย้ำความสำคัญของการมีอัตลักษณ์ร่วมของคนในชาติ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พลเมืองเกิดอัตลักษณ์ร่วมจนความเป็นชาติเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ คือ วัฒนธรรมและค่านิยม ภาษา ความทรงจำเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ มายาคติเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดความรู้สึกเป็นสมาชิกและการมีชะตากรรมร่วม นักวิชาการอาจให้ความสำคัญแก่ปัจจัยเหล่านี้แตกต่างกัน¹⁷

นักวิชาการสำคัญด้านชาติและความเป็นชาติผู้หนึ่งคือ เบนดิกท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เสนอนิยามชาติที่รู้จักกันแพร่หลายกว่าชาติ คือ ชุมชนจินตกรรม ประกอบด้วยกลุ่มคนแปลกหน้าที่มีความรู้สึกว่ามีสายสัมพันธ์กัน วิธีการและกลไกที่ก่อให้เกิดจินตนาการชุมชนชาติส่วนหนึ่งคือ วัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับทุนนิยมการพิมพ์ (print capitalism) เขาระบุว่า “รากเหง้าวัฒนธรรม” (“cultural roots”) เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการเกิดและการทำความเข้าใจต่อแนวคิดชาติ และสาเหตุที่อัตลักษณ์ชาติเป็นแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์ที่ลึกซึ้ง¹⁸

กรอบแนวคิด “ชุมชนจินตนาการ” และอัตลักษณ์มีอิทธิพลต่อการศึกษาเกี่ยวกับชาติในหลายแง่มุม นักวิชาการบางคนใช้กรอบแนวคิดนี้เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลัทธิชาตินิยมและชีวิตทางสังคมประจำวันของคนทั่วไป เช่น กิจกรรมในเวลาว่าง ศิลปะของมวลชน และชีวิตครอบครัว เป็นต้น ความหมายโดยง่ายคือ ต้องการศึกษาค้นคว้าเชื่อมโยงระหว่างการทำตัวของหน่วยการเมือง เช่น รัฐหรืออาณาจักรกับกิจกรรมในชีวิตประจำวันของคนในสังคม และศึกษากิจกรรมเหล่านี้ในแง่ที่เป็นพื้นฐานของอัตลักษณ์ชาติ งานศึกษาของปีแอร์ โบดีเออ (Pierre Bourdieu) เสนอว่า ปัจเจกและกลุ่มแสดงออกถึงผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเองหรือของชาติด้วย โดยผ่านรสนิยมของพวกเขาในชีวิตประจำวัน สิ่งที่เขาเลือกและแสดงออกนี้จะก่อเป็นทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ของปัจเจกแต่ละคน เป็นสิ่งที่ทำให้เขาแสดงออก

¹⁶ Philip Spencer and Howard Wollman, eds., “Part I The origins of nationalism,” in *Nations and Nationalism: A Reader*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005), 23-76.

¹⁷ Rebecca Friedman and Markus Thiel, eds., *European Identity, and culture: Narratives of Transnational Belonging*, 5.

¹⁸ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (London: Verso, 1983), 13-14.

ถึงอัตลักษณ์ตนเอง เช่น อัตลักษณ์ด้านเพศสภาพ ชนชั้น ชาติ หรือเหนือชาติ (supranation) เป็นต้น

กรอบการศึกษาดังกล่าวส่งผลให้เกิดการศึกษาหลากหลายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติ โดยมุ่งไปในเรื่องชีวิตประจำวันของคนในสังคมในแง่ที่เป็นการแสดงอัตลักษณ์ เช่น ธรรมเนียมวัฒนธรรมผู้บริโภค กิจกรรมในเวลาว่าง (การท่องเที่ยว และสิ่งบันเทิงต่าง ฯลฯ) เป็นต้น

โดยทั่วไป รัฐมีบทบาทสำคัญและกระตุ้นต่อการทำให้ชาติเข้มแข็งด้วยการสร้างอัตลักษณ์ชาติ หรือทำให้พลเมืองมี "จินตนาการ" ร่วมต่อประชาคมการเมืองเครื่องมือสำคัญของรัฐคือ สื่อสารมวลชน การศึกษามวลชน ประวัติศาสตร์นิพนธ์และการเกณฑ์ทหาร นอกจากนี้ยังมีการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ ที่แสดงหรือย้ำเตือนประวัติศาสตร์หรือความทรงจำร่วม เช่น เพลงชาติ และอนุสาวรีย์ รวมทั้งวาทกรรมเกี่ยวกับชาติ เป็นต้น ประเด็นสำคัญคือ การสร้างอัตลักษณ์ชาติเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดเวลา

6. องค์กรข้ามชาติกับการสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติ

ในบริบทการถกเถียงเกี่ยวกับความพยายามของสหภาพยุโรปต่อการผลักดันและส่งเสริมอัตลักษณ์ยุโรป วงวิชาการยังคงมีข้อถกเถียงเรื่องนี้ในหลายประเด็นดังนี้

1. องค์กรข้ามชาติสามารถสร้างลักษณะหรือคุณสมบัติที่เป็นองค์ประกอบการสร้างอัตลักษณ์จนกลายเป็นอัตลักษณ์ร่วมได้หรือไม่ และสามารถเปลี่ยนแปลงรัฐและชาติซึ่งเป็นแหล่งก่อกำเนิดได้แค่ไหนและอย่างไร¹⁹

ในประเด็นนี้ นักวิชาการยังไม่มีความเห็นพ้องว่า องค์กรข้ามชาติจะทำเช่นเดียวกับรัฐได้หรือไม่ ข้อถกเถียงเรื่องนี้มีความเห็น 2 ฝ่ายที่ตรงข้ามกันคือ

ฝ่ายหนึ่งเสนอว่า อัตลักษณ์และผลประโยชน์ชาติทำให้รัฐสร้างองค์กรเหล่านี้มีขีดความสามารถจำกัดต่อการส่งผลกระทบต่อทั้งปัจจัยที่ทำให้ตนเกิดขึ้นหรือปัจจัยที่กำหนดการดำรงอยู่ของตน องค์กรข้ามชาติสามารถปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งผลประโยชน์ของรัฐและความผูกพันต่อองค์กรข้ามชาติ การปรับเปลี่ยนนี้เกิดขึ้นใน 2 รูปแบบ

รูปแบบแรกคือ การกล่อมเกลாத่างสังคม (socialization models) บั้เจาะระบุอัตลักษณ์ตนกับองค์กร (และกลุ่มที่องค์กรเป็นตัวแทน) ตราบเท่าที่องค์กรนั้นมีความสำคัญยิ่งกับชีวิตตน ยิ่งถ้าชีวิตประจำวันของปัจเจกมีปฏิสัมพันธ์มากหรือรู้สึกถึงผลกระทบสูงจากองค์กร เขาก็ยิ่งมีแนวโน้มมองว่าองค์กรนั้นเป็นหน่วยที่ "มีตัวตนจริง" และให้ความหมายแก่การดำรงชีวิตของตน

¹⁹ โปรดดูข้อถกเถียงในประเด็นนี้ใน Richard K. Herrmann, Thomas Risse and Marilyn B. Brewer, eds., *Transnational Identities: Becoming European in the EU*, 13-16.

นอกจากนี้ ข้อกำหนดหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ขององค์กรยังสร้างประสบการณ์ร่วมและบรรทัดฐานสังคมร่วมกันซึ่งส่งเสริมอัตลักษณ์กลุ่มและความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน กล่าวโดยสรุปคือ ถ้าการดำเนินงานขององค์กรส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันปัจเจกมาก ก็มีความเป็นไปได้มากที่อัตลักษณ์สังคมจะพัฒนาขึ้นกับองค์กรนั้นและคนที่อยู่ในพื้นที่นั้นด้วย

รูปแบบที่ 2 คือ การโน้มน้าวใจ (persuasion models) ซึ่งเสนอว่า องค์กรเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง การสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมอาจเกิดขึ้นอย่างตั้งใจด้วยการสร้างสัญลักษณ์ของอัตลักษณ์ร่วมในรูปแบบต่างๆ โดยการชักนำให้เห็นถึงผลประโยชน์และคุณค่าร่วม ประวัติศาสตร์ร่วม หรือชะตากรรมร่วมต่ออนาคตและรณรงค์อย่างน่าเชื่อถือเพื่อส่งเสริมความชอบธรรมและความสำคัญของตัวองค์กรเอง เป้าหมายการรณรงค์นี้คือ การสร้างความรู้สึกเป็นชุมชนและยอมรับความหมายและความสำคัญของอัตลักษณ์ทางสังคมร่วมกัน

อีกฝ่ายหนึ่งเสนอว่า องค์กรจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมและอำนาจของรัฐ ผลคือ องค์กรจะกำหนดอัตลักษณ์และความเข้าใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ตนเองภายในรัฐอย่างค่อยเป็นค่อยไป

อย่างไรก็ตาม การใช้กรอบการศึกษาอัตลักษณ์ข้ามชาติในลักษณะเดียวกับการศึกษาอัตลักษณ์ชาติถูกโต้แย้งจากอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า สหภาพยุโรปไม่ใช่รัฐชาติและชาติลักษณะหรือคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการสร้างอัตลักษณ์

แอนโทนี สมิท (Anthony Smith) นักวิชาการด้านชาติและชาตินิยมที่สำคัญที่สุดคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่า “ยุโรป” ชาติลักษณะแทบทั้งหมดที่ประกอบสร้างความเป็นชาติ ได้แก่ ประชากรที่แบ่งปันหรือมีส่วนร่วมกัน在地แดนที่มีประวัติศาสตร์ ความทรงจำและมายาคติเกี่ยวข้องกับแหล่งกำเนิด วัฒนธรรมมวลชนชุดหนึ่ง ระบบเศรษฐกิจร่วม การเคลื่อนย้ายในดินแดน และสิทธิทางกฎหมายกับหน้าที่ร่วมของสมาชิกทั้งหมดในดินแดน เป็นความจริงที่ว่าสหภาพยุโรปมีระบบเศรษฐกิจร่วม การเคลื่อนย้ายเสรีในดินแดน และสิทธิทางกฎหมายกับหน้าที่ กระนั้นก็ตาม สหภาพยุโรปไม่มีนิยามขอบเขตดินแดนทางภูมิศาสตร์ที่แน่นอน แต่เปลี่ยนแปลงตลอดมา เพราะยังคงรับสมาชิกใหม่มากขึ้นเรื่อยๆ จึงทำให้สับสนกันในทุกวันนี้เกี่ยวกับเส้นเขตแดนในอนาคตของสหภาพยุโรป กล่าวโดยง่ายคือ ไม่มีใครบอกได้ว่าสหภาพยุโรปจะขยายหรือรับสมาชิกใหม่ไปอีกกว้างไกลถึงไหน นอกจากนี้ สมิทเห็นว่า เรื่องที่ถูกลมองหรือตีความว่าเป็น

ความทรงจำร่วมและมายาคติเกี่ยวกับกำเนิดร่วมกันที่ทำเป็นลักษณะสำคัญของยุโรป²⁰ คือ กฎหมายโรมัน ศาสนาคริสต์ Renaissance Enlightenment ก็ได้ปรากฏทั่วทุกแห่งในยุโรป อย่างเสมอภาคกัน ในความเห็นของสมิท ยุโรปขาดภาษาร่วมชาติพันธุ์วิทยา วัฒนธรรม และ “มายาคติที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มีความรู้สึกว่ามีเป้าหมายร่วมกัน” (mythomoteur) ซึ่งเป็นปัจจัย การสร้างชุมชนที่มีความผูกพันและผลประโยชน์ร่วมกัน และผลักดันให้คนมีจินตนาการกับ ความรู้สึกเป็นกลุ่มสมาชิกเดียวกัน²¹

โดยสรุปแล้ว สมิทและนักวิชาการในแนวนี้เห็นว่า ระเบียบวิธีวิทยาแบบลัทธิชาตินิยม ชี้ว่า เงื่อนไขสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ยุโรปคือ ต้องมีอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม เพื่อสนับสนุนโครงการทางการเมือง “ประชาชนยุโรป” (ที่สหภาพยุโรปพยายามสร้าง) ต้องเป็น กลุ่มคนที่มีร่วมกันหรือมีความรู้สึกร่วมของวัฒนธรรมเดียวกัน ความทรงจำประวัติศาสตร์ มายาคติ และอาจรวมถึงศาสนาและชาติพันธุ์ด้วย นอกจากนี้ นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อกันว่า สังคมมนุษย์ ประกอบด้วยปัจเจกที่มีความรู้สึก มีอารมณ์ ดังนั้น ประชาธิปไตย ความสามัคคี ความไว้วางใจและความจงรักภักดีจะเกิดขึ้นได้ จำต้องมีความรู้สึกทางอารมณ์ที่เกิดจากการมีวัฒนธรรมร่วมเท่านั้น นักวิชาการในแนวนี้จึงกังขา หรือถึงขั้นไม่เชื่อมั่นว่าความพยายามของคณะกรรมการยุโรป ในการสร้างยุโรปให้เป็นพื้นที่แห่งความผูกพัน ความเป็นชุมชนร่วม และความจงรักภักดี จะ เป็นจริงได้

ดังนั้น ประเด็นสำคัญที่ฝ่ายนี้ตั้งคำถามก็คือ “ประชาชนยุโรป” ไม่มีจริงและไม่ชัดเจน (ว่าคือใคร) และสหภาพยุโรปจะสามารถสร้างขึ้นได้หรือไม่ อย่างไร

²⁰ “ยุโรป” ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม รวมทั้งมรดกร่วมจากประวัติศาสตร์ของชาวยุโรปเป็นเรื่องที่มี การศึกษาและถกเถียงอย่างกว้างขวาง แหล่งที่มาของมรดกร่วมที่สำคัญที่มักถูกอ้างถึงคือ กรีกโบราณ อาณาจักร โรมัน และศาสนาคริสต์ มรดกจากกรีกโบราณที่สำคัญคือ รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย มรดกโรมัน ที่สำคัญที่สุดคือ ภาษาร่วม ลาติน (Latin) เป็นภาษารับรู้และใช้ในศาสนาคริสต์ในสมัยกลางซึ่งมีบทบาท สำคัญยิ่งต่อการสร้างเอกภาพทางปัญญาของยุโรป ภาษาเช่น ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และ โปรตุเกส ถูกจัด ว่าเป็น Romance tongues (คือ ภาษาที่มีวิวัฒนาการจากภาษาพูดลาตินในระหว่างศตวรรษที่ 6 ถึง 9) และยังเป็น ภาษาที่ใช้ในด้านวิทยาศาสตร์และปรัชญา นอกจากนี้ วัฒนธรรมลาตินยังปรากฏเด่นชัดในยุโรป ทุกวันนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย ศาสนจักร เทววิทยา

มรดกประวัติศาสตร์จากสมัยโรมันที่สำคัญสูงสุดคือ คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ (Bible) ที่ถูกส่งต่อมายังชาวยุโรป ยุคกลางโดยชาวคริสต์ พันธสัญญาเดิม (Old Testament) เป็นองค์ประกอบที่แข็งแกร่งที่สุดทั้งด้านศาสนาและ วัฒนธรรมยุคกลางทั้งหมด ไบเบิลถูกใช้เป็นสารานุกรมที่บรรจุความรู้ทั้งหมดที่พระเจ้าส่งต่อมายังมนุษย์ กล่าว ได้ว่า ศาสนาคริสต์ได้เป็นสื่อกลางที่ทำให้พระเจ้า (God) เป็นส่วนหนึ่งของความคิด จิตสำนึก และประวัติศาสตร์ ทั้งหมดของชาวยุโรป ดูใน Rietbergen and Nicholas, *Europe: A Cultural History*, xv-43, 90-91.

²¹ Anthony D. Smith, *Ethnic Origins of Nation*, (Oxford: Blackwell Publishing, 1986), 228-230.

2. วัฒนธรรมร่วม อัตลักษณ์ร่วมและบูรณาการ

ความเชื่อมโยงระหว่าง 3 เรื่องนี้เป็นประเด็นถกเถียงที่ซับซ้อนและได้รับความสนใจยิ่งในงานศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ยุโรป

ผู้ศึกษาบูรณาการยุโรปกลุ่มหนึ่งระบุว่า ลักษณะที่สำคัญยิ่งของยุโรปตะวันตก คือ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเพียงเรื่องนี้เท่านั้นก็เป็นเหตุผลเพียงพอที่จะประเมินอนาคตของบูรณาการยุโรปในด้านลบได้แล้ว ความแตกต่างด้านความคิด จารีต วิถีชีวิตและองค์กรทางสังคมระหว่างประเทศต่าง ๆ ในยุโรปตะวันตกมีสูงมากจนดูเหมือนเป็นไปได้เลยที่สหภาพยุโรปจะสามารถบรรลุบูรณาการขั้นสูงที่สร้าง “สหภาพที่แน่นแฟ้นยิ่งของประชาชนยุโรป” (“*an ever closer union among the European peoples*”) ดังที่ปรากฏในอารัมภบทของสนธิสัญญาโรมปี 1957²²

3. อัตลักษณ์และความชอบธรรมแบบประชาธิปไตย

ประเด็นนี้เป็นข้อถกเถียงอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญและแพร่หลายในหมู่นักวิชาการด้านยุโรปศึกษา เหตุผลหนึ่งคือประเด็นนี้มักเป็นข้อถกเถียงสาธารณะที่สำคัญทั่วยุโรปด้วย ตัวอย่างคือการตั้งรัฐบาลผสมในออสเตรียในปี 2000 รัฐบาลนี้รวมพรรคขวาจัดของจอร์จ ไฮเดอร์ (Jorg Haider) ซึ่งทำให้เกิดการวิจารณ์และถกเถียงอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับอัตลักษณ์ยุโรปในแง่ว่าสหภาพยุโรปได้ระบุชัดเจนต่อการยึดมั่นคุณค่า (value) ประการหนึ่งคือ การปกป้องสิทธิมนุษยชนและความชอบธรรมแบบประชาธิปไตย แต่กลับมีรัฐบาลสมาชิกที่ยึดนโยบายแตกต่าง ในที่สุดประเทศสมาชิกได้ประกาศมาตรการ *cordon sanitaire* ต่อออสเตรีย (คือการจำกัดการติดต่อกับรัฐบาลออสเตรีย) และประกาศต่อต้านการเลือกปฏิบัติ (anti-discrimination) ทั่วสหภาพยุโรป²³

นอกจากนี้ ในช่วงต้นทศวรรษ 2000 เมื่อยุโรปประสบปัญหาวิกฤติเงินยูโร ประเด็นอัตลักษณ์ยุโรปกับความชอบธรรมก็เป็นข้อถกเถียงหรือวิจารณ์ในอีกแบบหนึ่ง วิกฤติเศรษฐกิจครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดคำถามว่า “ความรู้สึกเป็นพวกเรา” (we-feeling) และความสามัคคีเป็นปึกแผ่นทางเศรษฐกิจ (economic solidarity) มีมากน้อยแค่ไหนในหมู่ประเทศสมาชิก โดยเฉพาะเรื่องการให้ความช่วยเหลือต่อกรีซ ความสามัคคีเป็นปึกแผ่น (solidarity) เป็นอีกคุณค่าหนึ่งของสหภาพ การรักษาไว้ซึ่งคุณค่าและหลักการที่เชิดชูไว้จึงถูกมองว่าเป็นความท้าทายที่แท้จริง

²² Staffan Zetterholm, “Introduction: Cultural Diversity and Common Policies,” in *National Culture and European Integration: Exploring Cultural Diversity and Common Policies*, Staffan Zetterholm, ed., (Oxford: Berg Publishers, 1994), 1. (“*an ever closer union among the European peoples*”) ปรากฏในอารัมภบทของสนธิสัญญาโรมปี 1957

²³ Sonia Lucarelli, Furio Cerutti and Vivien A. Schmidt, eds., *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*, xx.

ของสหภาพยุโรปที่กำลังพยายามสร้างตนเองเป็นหน่วยการเมืองเหนือชาติที่มีอัตลักษณ์ของตนเอง²⁴

การที่ประเด็นนี้เป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อทั้งด้านสังคมและการเมืองทำให้นักวิชาการให้ความสนใจสูงต่อกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ยุโรปกับความชอบธรรมแบบประชาธิปไตยภายในสหภาพยุโรป การศึกษานี้ได้เปิดประเด็นสำคัญทั้งคำถามทางการเมืองและการท้าทายเชิงทฤษฎี เช่น เรื่องความเป็นประชาธิปไตยของสหภาพยุโรป และข้อถกเถียงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับความชอบธรรมแบบประชาธิปไตย เป็นต้น²⁵

7. อัตลักษณ์ยุโรปในแบบแผนอื่น

ในอีกด้านหนึ่ง นักวิชาการบางคนเสนอว่า การศึกษาอัตลักษณ์ยุโรปไม่จำเป็นและไม่สามารถใช้กรอบการศึกษาหรือการมองแบบเดียวกับอัตลักษณ์ชาติ

นักวิชาการในทัศนะนี้ตั้งคำถามว่า เหตุใดจึงต้องเข้าใจ “ยุโรป” ตามเกณฑ์เดียวกับที่เราใช้กับผลผลิตทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจงเช่นรัฐชาติ “ยุโรป” ไม่ควรมุ่งสู่การเป็นรัฐหรือชาติ และถึงอย่างไรก็ไม่สามารถเป็นได้ด้วย แต่สามารถสร้าง “European demos” คือ ประชากรที่มีอัตลักษณ์การเมืองหรือความเป็นพลเมืองร่วมกันได้ แนวคิดการสร้างพลเมืองเช่นนี้จึงถือว่าเป็นทัศนะแบบหลังชาติ (post-national view) นักวิชาการที่ถูกจัดเป็นแนว “หลังชาติ” คนสำคัญคือ เจอแกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) เขาเสนอว่า “ยุโรป” เป็นตัวแทนแรกของประชาธิปไตยหลังชาติ (the first post-national democracy) คือ หน่วยประชาธิปไตยที่ตั้งบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ร่วมรูปแบบหนึ่งที่มีความหมายไม่ใช่ในด้านวัฒนธรรม แต่ในด้านการเมือง คือการยึดคุณค่าหรือค่านิยมที่เขาเรียกว่า cosmopolitan values และเข้าร่วมในกระบวนการประชาธิปไตยที่ทรงพลัง ในแง่นี้ “ประชากร” (demos) ไม่ได้มีความหมายในแง่ชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม หรือชุมชนที่มีบรรพบุรุษ ภาษาและประวัติศาสตร์ร่วม แต่เป็นชุมชนของพลเมืองที่มีอัตลักษณ์ร่วมกับวัฒนธรรมแบบเสรีนิยม ซึ่งถูกคำนวณไว้ด้วยสถาบันทางกฎหมายแบบประชาธิปไตย และบรรทัดฐานแบบ procedural norms ฮาเบอร์มาสเรียกลักษณะนี้ว่า “constitutional patriotism” และประยุกต์แนวคิดนี้กับ “ยุโรป” และประชากรยุโรป (European demos) ซึ่งจะเป็พื้นฐานของแนวคิดยุโรปที่เน้นความเป็นพลเมือง (civic)

แนวคิด 2 ฝ่ายข้างต้นถูกจัดว่า เป็นการแบ่งแบบวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ (ตามฝ่ายแรก) และการเมืองหรือความเป็นพลเมือง (ตามฝ่ายหลัง) แม้จะมีความเห็นต่าง แต่ทั้ง 2 แนวคิดมี

²⁴ Ibid., xx.

²⁵ โปรดดูข้อถกเถียงในบทความต่าง ๆ ใน Sonia Lucarelli, Furio Cerutti and Vivien A. Schmidt, eds., *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*, (London: Routledge, 2011).

จุดร่วมคือ ความเชื่อว่า “ยุโรป” จำเป็นต้องมีประชากร (demos) ที่นิยามไม่ว่าจะในแง่วัฒนธรรมหรือการเมืองก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เป็นเรื่องยาก (เช่นเดียวกับข้อถกเถียงทางวิชาการอื่นๆ) ที่จะตัดสินว่า ข้อถกเถียงของฝ่ายใดสมเหตุสมผลยิ่งกว่าและอาจไม่จำเป็นด้วย เรายังคงเห็นการผลิตงานศึกษาในทั้ง 2 แนว ประเด็นสำคัญอาจไม่ใช่เรื่องที่ต้องสร้างความเห็นพ้องกัน แต่คือการพัฒนาระเบียบวิธีวิทยาในแนวนั้นให้มีความแม่นยำและสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

นักวิชาการด้านยุโรปศึกษาอีกคนหนึ่งคือ ฟุคส์ (Dieter Fuchs) เสนอว่า อัตลักษณ์ยุโรปไม่จำเป็นต้องเดินตามรอยแบบแผนของอัตลักษณ์ชาติ แต่สามารถพัฒนาขึ้นได้จากพื้นฐานที่ต่างออกไป²⁶ นอกจากตลาดร่วมที่มีเงินสกุลร่วมแล้ว ปัจจัยที่อาจเป็นพื้นฐานนี้ได้แก่

ประการแรก และสำคัญที่สุด คือ องค์กรของสหภาพยุโรปซึ่งได้ดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน องค์กรยุโรปมีบทบาทด้านการบริหารร่วมกับรัฐบาลประเทศสมาชิกที่ส่งผลกระทบต่อพลเมืองทั้งหมดในสหภาพ ในแง่นี้ ความรู้สึกร่วมว่าเป็นสมาชิกของยุโรปก็สามารถเกิดขึ้นได้

ประการที่ 2 ประสบการณ์ร่วมต่อการไร้เส้นเขตแดนและเสรีภาพในการเดินทางทั่วประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป

ประการที่ 3 งานศึกษาของนักวิชาการบางคนพบว่า “ข่าวสารและสัญลักษณ์” มีบทบาทสำคัญต่อการเกิดอัตลักษณ์ยุโรป ข้อสรุปนี้สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ว่าอัตลักษณ์ร่วมเป็นสิ่งที่จะต้องสร้างตลอดเวลา

8. อัตลักษณ์ข้ามชาติแตกต่างจากการสนับสนุนขององค์กร

ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ต้องตระหนักคือ อัตลักษณ์ข้ามชาติแตกต่างจากการสนับสนุนขององค์กร สหภาพยุโรปหรืออาเซียนอาจได้รับการสนับสนุนจากพลเมืองในภูมิภาค โดยที่คนเหล่านั้นไม่ได้มีอัตลักษณ์ร่วมกับองค์กร พลเมืองอาจยังคงยึดมั่นต่ออัตลักษณ์ชาติ แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นว่าองค์กรข้ามชาติหรือองค์กรภูมิภาคได้ทำสิ่งที่นโยบายขึ้นต่อชีวิตตนหรือประเทศตน ดังนั้น จึงเห็นชอบต่อการดำรงอยู่ขององค์กรและสนับสนุนให้ประเทศตนเป็นสมาชิกองค์กร

9. บทสรุปที่ไม่มี “ข้อสรุป”

นักวิชาการมีความเห็นเชิงทฤษฎีหรือหลักการที่แตกต่างกันต่อการสร้างอัตลักษณ์ระดับเหนือชาติ ในด้านหนึ่ง นักทฤษฎีแนวลัทธิชาตินิยมเห็นว่า องค์กรข้ามชาติขาดลักษณะแทบทั้งหมดที่ประกอบสร้างความเป็นชาติ จึงเป็นไปได้ยากที่จะสร้างอัตลักษณ์ข้ามชาติได้

²⁶ Dieter, “European identity and support for European integration”, 55.

ในอีกแง่หนึ่ง นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่า การศึกษาอัตลักษณ์ข้ามชาติไม่จำเป็นและไม่สามารถใช้กรอบการศึกษาแนวลัทธิชาตินิยม อัตลักษณ์ยุโรปสามารถสร้างขึ้นจากพื้นฐานที่เน้นความเป็นพลเมืองตราบเท่าที่อัตลักษณ์นี้เน้นเรื่องสิทธิทางกฎหมายและการเมือง

การศึกษาเรื่องนี้ยังชี้ว่า แนวคิดอัตลักษณ์เป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน วงการสังคมศาสตร์ ยังไม่มีความเห็นพ้องเป็นเอกฉันท์ต่อคำนิยามแนวคิดอัตลักษณ์ด้วยซ้ำทั้งที่การศึกษาเรื่องนี้แพร่หลายและได้รับความสนใจมากจากนักวิชาการด้านสังคมศาสตร์แทบทุกสาขาในช่วงเวลาประมาณ 2 ทศวรรษที่ผ่านมา รวมทั้งศึกษาในหลากหลายระดับ (เหนือชาติ, ชาติ, ท้องถิ่น ฯลฯ) และในกลุ่มที่แตกต่างกัน (ศาสนา, เพศสภาพ, ชนชั้น ฯลฯ) ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่นักวิชาการบางคนเสนอว่า ไม่ควรให้ความสนใจแนวคิดนี้ เพราะเป็นเรื่องที่ลึ้นไหล จับต้องยาก และประเมินยากจนไม่สามารถใช้เป็นตัวแปรที่มีประโยชน์ในด้านสังคมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่งยังเห็นว่า ควรสานการศึกษาเรื่องนี้ให้ก้าวหน้าต่อไป เพราะงานที่มีอยู่ก็ทิ้งท้ายและมีคุณค่า

ผู้เขียนบทความเห็นว่า การศึกษาอัตลักษณ์ข้ามชาติอาจเป็นเรื่องที่ยุ่งยากยิ่งกว่า เพราะเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลากหลาย ยิ่งกว่านั้น ตัวอย่างการศึกษาที่มีจำกัดมาก ในขณะนี้สหภาพยุโรปอาจเป็นเพียงกรณีศึกษาเพียงหนึ่งเดียว อาเซียนมีโครงการส่งเสริมอัตลักษณ์ข้ามชาติเช่นกัน แต่ในขณะนี้ อาเซียนยังล้าหลังในงานด้านนี้มาก ดังนั้น การศึกษาเชิงทฤษฎีจากกรณีสหภาพยุโรปจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอาเซียนในเรื่องนี้ต่อไปในอนาคต²⁷

²⁷ รายละเอียดของข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีและการดำเนินนโยบายสร้างอัตลักษณ์ร่วมของสหภาพยุโรปและอาเซียน ปรากฏในโครงการวิจัยองค์กรข้ามชาติกับการสร้าง "อัตลักษณ์ข้ามชาติ": กรณีศึกษาสหภาพยุโรปและอาเซียน (Transnational Organization and the Construction of "Transnational Identity": Case Studies of the European Union and ASEAN) งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากกองทุนวิจัย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีงบประมาณ 2557 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยนี้

เอกสารอ้างอิง/References

- Anthony D. Smith. (1986). *Ethnic Origins of Nation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Benedict Anderson. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bruter, M. (2005). *Citizens of Europe?: The emergence of a mass European identity*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- Carey, S. (2002). Undivided loyalties. Is national identity an obstacle to European integration?. *European Journal of International Relations*, 7, 139-174.
- Chhristin, J. (2008). *Reasonable Europeans: Determinants of citizens' support for the delegation of competencies in 29 countries*. Baden-Baden: Nemos.
- Ernest Gellner. (1983). *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2005). Calculation, Community and Cues: Public Opinion on European Integration. *European Union Politics*, 6(4), 419-443.
- John Hutchinson & Anthony D. Smith. eds. (1994). *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Karl Deutsch. (1953). *Nationalism and Social Communication: an inquiry into the foundations of nationality*. London: Chapman & Hall.
- McLaren, L. (2004). Opposition to European integration and fear of loss of national identity: debunking a basic assumption regarding hostility to the integration project. *European Journal of Political Research*, 43(6), 895-911.
- Neil Fligstein. (2008). *Euroclash: The EU, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Philip Spencer & Howard Wollman. eds. (2005). *Nations and Nationalism: A Reader*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Rawi Abdelal, Yoshiko M. Herrera, Alastair Iain Johnston & Rose McDermott. eds. (2009). *Measuring Identity: A Guide for Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rebecca Friedman & Markus Thiel. eds. (2012). *European Identity and culture: Narratives of Transnational Belonging*. Surrey: Ashgate Publishing Company.

- Richard K. Herrmann, Thomas Risse & Marilyn B. Brewer. eds. (2004).
Transnational Identities: Becoming European in the EU. Lanham, MD: Rowman
& Littlefield.
- Rodolfo C. Severino. (2006). *Southeast Asia in Search of An ASEAN Community*.
Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Sonia Lucarelli, Furio Cerutti & Vivien A. Schmidt. eds. (2011). *Debating Political
Identity and Legitimacy in the European Union*. London: Routledge.
- Staffan Zetterholm. ed. (1994). *National Culture and European Integration: Exploring
Cultural Diversity and Common Policies*. Oxford: Berg Publishers.
- Vries, C. de & Kersbergen, K. van. (2007). Interests, identity, and political
allegiance in the European Union. *Acta Politica*, 42(2-3), 307-328.
- W J. Sewell Jr. (2005). *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*.
Chicago: University of Chicago.